

El coneixement del medi natural com a reclam d'un nou tipus de turisme

Introducció

Es parla molt sovint, darrerament, de la importància de desestacionalitzar el turisme a l'Alt Pirineu. Un dels principals problemes que té l'economia pirinenca és que depèn massa del sector serveis i, concretament del sector turístic, i dins d'aquest, encara més concretament, d'uns pocs períodes dins de l'any, en els quals es concentra la major part de l'activitat turística a les nostres contrades.

Aquests períodes són: entre el final de la tardor i la primera meitat de l'hivern, amb el turisme de neu; la Setmana Santa (entre 7 i 10 dies); el mes d'agost (i de vegades, final juliol o començament de setembre) i algun pont específic de la tardor (la Mercè, el 12 d'octubre, Tots Sants o la Constitució-Puríssima).

Fora d'aquestes dates, al Pirineu només hi trobem els nadius i algun despistat o algunes persones d'alt poder adquisitiu, que poden permetre's el luxe de pujar tant com vulguin i quan vulguin. Però són una minoria.

Això genera que la major part dels serveis i vendes es concentrin en un lapse de temps reduït, cosa que afecta la contractació de personal, que molts cops són eventuais i no poden treballar tot l'any al seu sector, i fa que emigrin durant certs períodes de l'any o bé s'hagin de dedicar a altres activitats laborals, si tenen la sort de poder-les trobar.

Tanmateix, es produeix una massificació a llocs on la resta de l'any, la gent viu amb força tranquil·litat, cosa que provoca molèsties, embussos, estrès i molts cops, situacions conflictives entre els residents habituals i els forans.

Com deia, econòmicament parlant, però també des d'un punt de vista ambiental i social, seria recomanable

Enric Quílez i Castro,
President del Grup
de Recerca de
Cerdanya

Els Clots, a la
muntanya de Guils
Foto Francesc Esteban

poder desconcentrar l'activitat turística i repartir-la més al llarg de tot l'any. Per tal que això sigui possible, calen, bàsicament dues coses:

- Que l'estructura productiva de les comarques de l'Alt Pirineu s'hi adapti i ofereixi productes en aquesta línia.

- Que existeixi un públic objectiu disponible a consumir aquests nous productes i que s'assabenti de la nova oferta turística de les contrades pirinenques.

Quins productes podrien ser atractius? En la línia de l'*slow tourism* i de la sostenibilitat, jo proposo el turisme naturalista, que ofereix diverses possibilitats i que permet gaudir de la natura, en tota la seva esplendor i de manera pausada, sense grans aglomeracions, però també augmentant el grau de coneixement que el turista obtindrà de la natura, en la seva experiència.

Un turisme naturalista a Cerdanya?

El medi natural cerdà és poc conegut, en general, tant pel que fa a la població autòctona, especialment la provinent dels nuclis poblacionals cerdans més importants, com fins i tot per la població forana, que sovint puja a la muntanya a gaudir de natura i tranquil·litat, però que no coneix gaires indrets, tret d'aquells on hi va tothom i que, per tant, es massifiquen inevitablement.

La comarca té una gran varietat de paisatges, recorreguts geològics, patrimoni botànic, una fauna molt diversa i, encara que la contaminació lumínica n'ha reduït la seva antiga esplendor, uns cels nocturns força admirables, especialment en llocs allunyats de la lluminària de les poblacions.

Els paisatges es poden gaudir des de gairebé qualsevol punt de la comarca i són molt diversos. Els contrastos entre la plana, la muntanya mitjana i l'alta muntanya, són més que notables. També les diferents parts de la comarca ofereixen vistes diferents. I, naturalment, el pas de les estacions és més que apreciable. Des de la neu hivernal, passant per una verdor formidable a finals de la primavera, acompanyada de camps florits; un estiu suau, que asseca, però que no és comparable al d'altres zones de Catalunya, on està tot socarrat i una tardor, amb uns canvis de tonalitats cromàtiques envejables que donen pas a un paisatge pelat, de color terrós amb una llum especial.

La geologia és una de les grans desconegudes de la Cerdanya. Encara que la defineix totalment, essent com és una fossa tectònica i estar envoltada de massissos granítics, esquistosos i calcaris, amb abundància de fòssils i de diferents estrats que se superposen, de gairebé totes les zones, amb fenòmens erosius i glacials recents, la Cerdanya és poc coneguda en aquest sentit. Poca gent sap de la gran varietat de roques, minerals i fenòmens geològics que es poden trobar, alguns cops al costat de casa nostra. També seria interessant habilitar recorreguts geològics, com per exemple s'ha fet, amb els *estorregalls*, al poble d'All (Isòvol). O, naturalment, els que són consultables a la guia geològica del Parc Natural del Cadí-Moixeró.

Sabíeu, per exemple, que al Cadí s'hi troben roques volcàniques, com columnes dacítiques similars a les de Castellfollit de la Roca, però molt més antigues, o roques de color verd, d'origen efusiu, com les riolites?

Pel que fa a la botànica, en destacarem dos elements molt importants i molt visibles: els

arbres i les flors. Pel que fa als arbres, disposem de boscos magnífics i també d'altres més discretets, amb molta varietat d'espècies i a diferents cotes altitudinals. Per exemple, tenim exemples molt interessants de boscos de pi negre, pi roig o avet, però també uns boscos de ribera, força únics a tot Catalunya, o exemples més reduïts, com l'alzinar nan de Bellver-Prullans o la fageda de l'Inglà. Pel que fa al faig, també hi ha exemples a l'Alta Cerdanya i, per descomptat, al Capcir, on trobem la magnífica fageda del Querigut.

Quant a la flora, és una combinació de tres grans àrees de distribució: la boreoalpina, l'eurosiberiana o continental i la mediterrània. Això assegura, juntament amb la gran varietat altitudinal (des dels 900 metres Martinet, als 2.900 metres dels cims més alts [Puigmal, Tossa Plana de Lles, Puigpedrós i Carlit]), una excel·lent biodiversitat. També cal afegir la gran quantitat d'hàbitats i microclimes i llavors encara podrem gaudir de més diversitat, encara. Per la meua experiència, impartint xerrades sobre la flora cerdana, la gent que no la coneix, que és la gran majoria, se solen sorprendre que aquí hi hagi flors tan curioses o boniques com les que tenim. El cert és que molta gent va a la muntanya com si els perseguís un ramat de braus i no es detenen a contemplar la bellesa que tenen als seus peus o a les esquerdes de les roques, o al marge dels rierols.

Arran d'aquesta gran biodiversitat i de varietat de climes, també disposem d'una gran varietat faunística. Per posar un exemple, les papallones, que s'alimenten de plantes, com que la varietat de flora és tan gran, també es tradueix en gran quantitat d'espècies de lepidòpters.

Altrament, pel que fa als ocells, que en alguns territoris catalans, atrauen multitud d'observadors, tampoc tenim res a envejar. Si hi ha insectes, hi haurà ocells. A més a més, la Cerdanya és un corredor natural de migració d'aus o de ratpenats, a través de la vall del Segre i pels passos de muntanya que tenim envers el nord (Centreeuropa) o al sud (Àfrica). Quan arriba la temporada de migracions, grans estols d'ocells poden observar-se als cels cerdans.

També la microfauna dels rius o de l'alta muntanya és interessant, tot i que en alguns casos, part de la fauna autòctona es troba amenaçada per un excés de presència humana als seus hàbitats naturals, o per la disminució dels seus hàbitats, com pot ser el cas del gall fer, de la perdiu nival o de la perdiu xerra.

A diferència d'altres llocs del Pirineu, aquí no hi ha gaires observacions de llops o d'ossos, que poden ser polèmics, especialment si es reintrodueixen al territori sense dialogar amb els principals actors locals (pagesos, sector turístic i esportiu de muntanya, etc.).

Finalment, fer esment dels cels cerdans que, lluny de les zones més contaminades lumínicament, encara són espectaculars. El turisme astronòmic mou força diners i gent, com es pot veure en l'exitós cas de l'observatori del Montsec. Altres zones de Catalunya hi estan apostant fort (Saldes, la Catalunya central, l'Empordà, altres llocs del Pirineu)

Recordem que, abans de l'obertura del túnel del Cadí, els cels de la Cerdanya eren comparables, en qualitat astronòmica, als d'Arizona, dels millors de l'hemisferi nord. No en va, els francesos van començar a construir un observatori al municipi de Dorres i al poble de Sansor hi havia unes cúpules d'observació, on astrònoms professionals venien a fer investigacions.

Veure una de les moltes pluges d'estels que hi ha al llarg de tot l'any, un eclipsi lunar, contemplar la Via Làctia o un cometa o, simplement, gaudir de les constel·lacions habituals o dels planetes, pot ser una experiència molt enriquidora que, a més a més, pot realitzar-se al llarg de tot l'any.

Estany de Meranges amb la Via Làctia, de nit. Foto: Gael Piguillem

Punts forts del turisme naturalista a Cerdanya

- Medi natural ric i divers i força ben conservat: per sort, la Cerdanya no és una comarca gaire "trinxada" en el seu medi natural. És cert que la construcció ha deixat la seva petja, especialment a la vall i a les cotes baixes de la muntanya, però no hi ha grans infraestructures que la malmetin.
- Actualment, la vall està ben comunicada amb els principals centres de població de l'entorn, cosa que permet accedir-hi tot l'any. Naturalment, no tothom poc costejar-se freqüentment peatges com el del túnel del Cadí, que esdevé una barrera "artificial", però la gran presència de públic de l'àrea metropolitana de Catalunya demostra que, almenys un públic d'un cert nivell adquisitiu, sí que ens visita amb assiduitat.
- Gran biodiversitat i gran riquesa geològica: aquesta és la principal riquesa i fortalesa per un turisme natural. Podem oferir quantitat i qualitat, diversitat, curiositat i coses molt interessants des del punt de vista del patrimoni natural.
- Hi ha guies professionals formats a la comarca. Per desgràcia, el turisme natural encara no està prou desenvolupat, però la base la tenim i seria fàcilment ampliable.
- La vall no és excessivament gran i es pot accedir a la major part dels indrets amb relativa facilitat: ser petits en extensió, és un avantatge. Des dels principals nuclis poblacionals, es pot accedir al medi natural en poc temps, tant si s'hi accedeix amb cotxe, com en bicicleta o fins i tot a peu. Això també facilita l'accés a persones d'edat avançada o amb diversitat funcional.
- És coneguda internacionalment per la seva biodiversitat: la qual és coneguda més enllà de les nostres fronteres. Curiosament, no sembla haver-hi gaires productes turístics destinats a aquest públic potencial.
- S'han fet nombrosos estudis científics sobre el seu medi natural: com deia, som coneguts, també en l'àmbit científic. Això facilita les coses a l'hora de vendre el producte natural, perquè és fàcil trobar referències serioses en el món científic.
- Hi ha força espais protegits: això ajuda a preservar el medi natural, però també a donar-lo a conèixer. Hi ha un grup de persones i de polítiques destinades a preservar-lo i difondre'l i aquest mecanisme és molt important, ja que sovint és una de les principals mancances de territoris que es volen donar a conèixer.

- Hi ha publicacions sobre el medi natural cerdà: conseqüència dels punts anteriors, s'ha generat una extensa literatura, tant científica, com divulgativa i lúdica sobre la natura cerdana, tot i que encara hi ha mancances. Això ajuda molt, tant als professionals del sector, com a la gent que vol anar de per lliure.

Punts febles del turisme naturalista a Cerdanya

- El turisme que ens visita no sol fer-ho principalment per l'interès natural: si bé la major part dels nostres visitants aprecien la natura cerdana, el seu coneixement profund no és el principal motiu de la seva visita. Són molt més freqüents aspectes lúdics, de repòs o esportius.

- Hi ha guies formats, però pocs, ja que el públic, en general, no ho demanda: com deia abans, el turista cerdà sol ser més aviat públic de segona residència. No és ben bé turisme i, per tant, no està acostumat, a diferència d'altres públics o del turisme internacional, a contractar un guia per gaudir millor de la natura o del patrimoni cultural o arquitectònic de la Cerdanya.

- No hi ha cap entitat que coordini ni que faci de centre d'interpretació de tota la natura cerdana. Hi ha uns pocs llocs parcials i dispersos: encara que disposem del Parc Natural del Cadí-Moixeró, que sí que compliria amb aquesta funció, només s'encarrega d'una part relativament petita de la comarca. La unió d'interessos comarcals no és gaire comuna i tothom té un rei al cos, cosa que fa que moltes iniciatives interessants fracassin per manca de públic o de coordinació amb altres indrets o activitats.

- Els turistes volen accedir a tots els llocs en vehicle motoritzat, cosa que massifica els indrets sensibles: com deia una ecologista i activista alemanya molt famosa (Petra Kelly), "Tothom vol tornar a la natura, però ningú vol fer-ho a peu". Cal promocionar més transports sostenibles (a peu, bicicleta, etc.) o bé posar transport públic. Això darrer seria molt interessant, ja que ajudaria a l'accés a la natura a la gent amb problemes de mobilitat, però per desgràcia, és car i no sempre es troba finançament adequat per aquestes iniciatives.

- Alguns llocs especialment fràgils, com els estanys, reben molta gent que s'hi banya i fa activitats molts cops no permeses: és possible que, en determinats punts ecològicament sensibles, no quedi més remei que restringir l'accés parcialment o total. Els ecosistemes d'alta muntanya, especialment els estanys, són molt fràgils envers les activitats humanes descontrolades.

- No hi ha una política comarcal unificada (de fet, de cap tipus) sobre un accés racional al medi natural: ja ho hem avançat: tots tenim un rei al cos. El que fa un municipi, pot

El Punxó. Foto: Gael Piguillem

El pic de Coll Roig. Foto: Gael Piguillem

Lliris de neu, a Soriguerola. Foto: Gael Piguillem

ser radicalment diferent d'allò que fa el municipi veí. Així, és molt difícil fer polítiques comunes. Altrament, els organismes comarcals, potser no tenen prou recursos o capacitat d'imposar normes de manera eficient.

- Els espais protegits, sovint no tenen prou recursos ni personal per guiar ni per controlar els visitants: si això ja passa en un lloc com el Parc Natural del Cadí-Moixeró, que té un cert pressupost, imagineu-vos els espais amb menys rellevància o aquells que no depenen de cap entitat diferent de l'administració municipal, especialment en municipis petits, dotats de poc recursos econòmics i materials.

Concepte erroni del medi natural

Hi ha molta gent que té una idea errònia, o fins i tot absurda i perillosa sobre què és el medi natural i què s'hi pot fer.

- Els rius i els estanys d'alta muntanya no són piscines a l'aire lliure: en efecte, la presència humana i l'ús de certes substàncies, com detergents, locions, cremes protectores solars, etc., contaminen les aigües. Si en un estany d'alta muntanya s'hi banya un dia, una persona, no passa res. Si durant dos mesos, s'hi banyen centenars de persones cada dia, la cosa canvia molt. Aquests ecosistemes no poden absorbir tanta càrrega química.

- La flora no està per fer rams i endur-se'ls a casa: si vols flors, compra-te-les a la floristeria. Ajudaràs l'economia local i no faràs malbé el medi ambient. A més a més, moltes flors són tòxiques i poden resultar un perill per la seva simple manipulació, com és el cas de la tora blava, la planta més tòxica d'Europa, que pot ser mortal simplement per contacte perllongat, a través de la pell, encara que no s'hi tinguin ferides.

- Cal temps per gaudir de la natura. Sovint a la muntanya s'hi va amb presses: el màxim exponent d'això són les curses de muntanya, que per la seva massificació tenen un impacte negatiu en el medi, força important. Tampoc cal pujar a la muntanya a fer meditació transcendental, però un entremig està bé. Cada cop està més de moda el que s'anomena *slow tourism*, que consisteix a prendre's el temps necessari per gaudir de la natura i entendre allò que veiem, sentim, olorem, etc.

- La muntanya no és de tothom. Té propietaris. Els pagesos hi treballen i desenvolupen part de la seva activitat econòmica. Això és especialment sagnant quan algunes persones entren a fer-se fotos en tancats amb bestiar, que pot reaccionar malament; o quan grans quantitats de gent surten a collir bolets al bosc. Alguns boscos són comunals (pertanyen als habitants d'un municipi) o privats (pertanyen a una o diverses persones o empreses). Els

Narcissus pseudonarcissus. Foto: Gael Piguillem

Ophrys subinsectifera. Foto: Gael Piguillem

seus fruits, doncs, també. Però igual que una persona no entraria en un camp de pomers de Lleida a collir pomers i endur-se-les (això és robar), passa el mateix amb els bolets dels boscos que no són públics. I fins i tot els boscos públics tenen les seves regulacions, que cal respectar.

- Cal tenir respecte per la muntanya. Sense exagerar, però té els seus perills. Cal anar equipat, informar-se de les previsions meteorològiques i saber on es va: alguns cops, hem de sentir a les notícies com uns excursionistes han estat trobats al límit o fins i tot morts, perquè han decidit sortir a fer una ascensió a una muntanya que no coneixien, sense tenir en compte les prediccions meteorològiques adverses o el consell d'altres més experimentats. La muntanya no és un parc temàtic. Té els seus riscos i fins i tot muntanyencs experimentats han patit problemes o han trobat la mort. Per tant, podem gaudir de la muntanya, però cal ser curosos. Per cert, els rescats a la muntanya no només són cars i els paguem amb els impostos de tothom: també posen en risc la vida dels rescatadors.

La formació i el coneixement del medi natural incrementen enormement el plaer de l'experiència

Aquest podria ser un bon resum de la intenció d'aquest article. Ho farem sobre un exemple. Mireu atentament la següent fotografia:

Què hi veieu?

A simple vista, un paisatge bonic, amb unes muntanyes i unes floretes roses en primer pla, que no sabem què són ni ens importa gaire.

Què hi veuria una persona experimentada o acompanyada d'un guia naturalista?

- Doncs, certament, un paisatge d'alta muntanya, amb unes determinades característiques climàtiques.

- Un cert tipus de núvols. En aquest cas, cirrus, que són uns núvols alts que estan formats per cristalls de gel. Possiblement, formen part de la cua d'un front i aviat hi haurà un canvi de temps.

- Un paisatge geològic: veiem roques àcides, clarament granítiques. Estem a la part axial dels Pirineus. Això implica un determinat tipus de paisatges, vegetació, etc. Difícilment hi trobarem coves, ja que no és terreny càrstic. Però podem trobar una vall glacial o estanys d'alta muntanya.

- Si mirem al fons, veurem la vall glacial que us comentava. Té forma d'U i està formada per l'antiga erosió d'un glacial: quantitats enormes de gel que arrossegaven materials que queden dipositats als costats i al final de la llengua glacial. En canvi, si la vall l'hagués produïda l'erosió d'un riu, tindria forma de V i no trobaríem aquests materials.

Foto: Gael Piguillem

- Podem veure diversos estatges de vegetació: roques més o menys pelades a dalt de tot; prats alpins; boscos de pi negre; i al fons de la vall, vegetació caducifòlia.
- Sobre les roques granítiques, veiem líquens. En aquest cas, líquen geogràfic. Un bioindicador excel·lent que ens parla d'un terreny gens contaminat. Quan hi ha contaminació, aquest líquen desapareix ràpidament. Un líquen és una simbiosi entre un fong, que obté aigua, i algues, que fan la fotosíntesi i obtenen aliment.
- Trobem una formació floral d'alta muntanya, de color rosa. Possiblement, *Silene acaulis*. Adaptada al clima extrem, amb poca aigua, molta insolació i radiació ultraviolada i baixes temperatures. La neu cobreix la zona gairebé tot l'any, per la qual cosa té poc temps per florir i produir llavors. Té un cicle vegetatiu molt curt. Són flors piloses, per evitar perdre aigua per transpiració. Formen coixinets amb un microclima especial. Dins del coixinet, la temperatura és alguns graus més alta que fora.

Si mirem més a prop, trobarem també:

- Plantes encara més petites, florides o no.
- Insectes adaptats al fred i a les floracions curtes. Aquests insectes s'alimenten del nèctar d'aquestes flors.
- El naixement de cursos d'aigua.
- Ocells adaptats al fred.
- Corrents d'aire ascendents i descendents.

I moltes coses més. Com més acostumats estiguem a interpretar un paisatge, més coneixements tinguem o més ens els expliquin, més coses entendrem i més gaudirem de l'experiència.

Conclusions

Cal educar la gent, tant els cerdans com els forans, en un nou concepte de gaudi del medi natural.

Cal una visió reposada i tranquil·la de la natura, sense presses.

Cal respectar la natura i anar preparats quan anem per la muntanya. No és un parc d'atraccions on tot es troba sota control.

Cal respectar la natura, però també aquells que viuen d'ella.

Cal que les autoritats s'impliquin en la preservació del medi natural, com una cosa que val la pena en si mateixa, però, almenys, com un recurs econòmic per al futur, ja que l'actual sistema econòmic no és etern ni sostenible en el temps.

Cal entendre que la biodiversitat és bona i serveix per lluitar contra els incendis o els aiguats, per posar un parell d'exemples i que és la base de la nostra salut física, psíquica i espiritual.

És bo compartir tot això amb tothom. La natura no és de ningú, però és responsabilitat de tothom i hauríem de poder-la llegar a les pròximes generacions.